

УДК 316.72(430)+78.03(430)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-22>**РОЛЬ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ДОМІНАНТ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ СПІЛЬНОТИ (НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПТУ ORDNUNG)****Лисенко Любов Володимирівна,**

кандидат культурології, доцент кафедри мов

Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського

lysenko.agapi@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9700-2576

Статтю присвячено дослідженню стереотипного лінгвокультурного концепту ORDNUNG, який очолив концептосферу культурного поля німецької етнолінгвостільності, і тим самим став для неї «мірою всіх речей», її головним лейтмотивом. Ми дослідили, яким чином домінуючий концепт ORDNUNG формував ментальну ідентичність німців, звідки його виток, чи завжди його вплив є конструктивним, чи притаманний він для переважної більшості німців, і, взагалі, як працює механізм впливу домінуючих стереотипних лінгвокультурних концептів на формування та збереження ментальності цілих народів. Концептуальна лінгвокультурна домінанта ORDNUNG на свій лад продовжує стереотипізувати зміст ментальної ідентичності німців і таким чином впливає на їх вибір та поведінку, особливо якщо йдеться про побудову ієрархії цінностей, в якій завдяки ORDNUNG першочергово важливим для впорядкування здається абсолютно все, що оточує людину. Тому, стаючи головним життєвим імперативом як окремої особистості, так і цілої етнолінгвостільності, концепт ORDNUNG може одночасно і допомагати, і заважати в облаштуванні як приватного, так і національного буття. Саме завдяки дисциплінованості, раціональному мисленню, вмінню упорядковувати та систематизувати, німецька лінгвостільність досягла величезних успіхів у світі, зайнявши провідні позиції не лише в науці, а й у царинах музики і літератури. Водночас пристрасть до структурування дрібниць, скрупульозне ставлення до дотримання порядку та прагнення впорядковувати весь навколишній простір, іноді заважає осягнути суть справи та розібратися в головному. Відтак, існують виключення з усіх правил, проілюструвати які в цій статті ми вирішили на прикладі не звичайних бургерів, а носія прецедентного імені в світі німецької музики Л. В. Бетховена. Проте, переважна більшість німців все ж таки є адептами цієї стереотипної поведінкової установки і тому відповідають змісту стереотипу *typisch deutsch*. Тому недарма назва нації *Deutschland* та назва мови *Deutsch* є настільки співзвучними до слова *deutlich*.

Ключові слова: німецька культура, стереотипний лінгвокультурний концепт ORDNUNG, ментальна ідентичність, німецька музична мова.

THE ROLE OF LINGUACULTURAL DOMINANT IN THE PROCESS OF FORMING THE IDENTITY OF THE GERMAN LANGUAGE COMMUNITY (BASED ON THE CONCEPT – ORDNUNG)**Lysenko Liubov Volodymyrivna**

PhD

Department of languages

National Music Academy of Ukraine named after Petro Tchaikovsky

lysenko.agapi@gmail.com

orcid.org/0000-0002-9700-2576

The article is devoted to the study of the stereotypical linguacultural concept of ORDNUNG, which led the conceptual sphere of the cultural field of the German ethnolinguistic community, and thus became for her the «measure of all things», its main leitmotif. We investigated how the dominant ORDNUNG concept shaped the mental identity of the Germans, where its origins were, whether its influence was always constructive, whether it was inherent to the vast majority of Germans, and, in general, how the mechanism of influence of dominant stereotypical linguistic and cultural concepts works peoples. The conceptual linguistic and cultural dominance of ORDNUNG, in its own way, continues to stereotype the content of the mental identity of the Germans and thus influences their choice and behavior, especially when it comes to building a hierarchy of values, which, thanks to ORDNUNG, is of utmost importance for ordering. Therefore, becoming a major life imperative for both the individual and the entire ethno-linguistic community, the ORDNUNG concept can both assist and interfere with the arrangement of both private and national existence. Thanks to discipline, rational thinking, the ability to organize and organize, the German linguistic community has achieved great success in the world, having taken a leading position not only in the economy, but also in the fields of philosophy, music, literature and more. At the same time, the passion for structuring the little things, the meticulous attitude to keep order and the desire to tidy up the whole surrounding space, sometimes prevents you to grasp the essence of the case and to understand the main thing. Therefore, there are exceptions to all the rules to illustrate which in this article we have decided on the example not ordinary burgers, and the carrier of the precedent name in the world of German music by L.V. Beethoven. However, the vast majority of Germans are still adherents of this stereotypical behavioral setting and therefore conform to the content of the *typisch deutsch* stereotype. That is why the name of the nation *Deutschland* and the name of the language *Deutsch* are so consonant with the word *deutlich*.

Key words: German culture, the stereotypical linguacultural concept ORDNUNG, mental identity, German musical language.

1. Вступ

«Скажи мені, хто твій друг, і я скажу, хто ти!». Багато сторіччя поспіль людство повторювало спочатку за Еврипідом, потім – за Сервантесом цей відомий крилатий вислів. Адже дуже часто людина в особі тих, кого наближає до себе, визначає той тип особистості, який є для неї по-справжньому близьким, а, отже, може репрезентувати її саму. Ми спробуємо переформатувати цей відомий вислів та транспонувати його смисл з масштабу особистості на етнос. При цьому на роль «друзів» для етносу запросимо комплементарні його лінгвокультурі ментальні маркери, ті етноспецифічно забарвлені одиниці, які в нашій роботі отримали назву стереотипних лінгвокультурних концептів. В такому випадку вислів звучатиме наступним чином: «Скажи мені, який стереотипний лінгвокультурний концепт домінує в ментальній ідентичності твого народу, і я скажу, яким є ти та твій народ!».

Об'єктом дослідження, який мусить підтвердити чи спростувати вислів Еврипіда-Сервантеса, в цій статті виступив німецький етнос. А найяскравіший стереотипний лінгвокультурний концепт, який вже сотні років поспіль репрезентує ментальність німецькомовної спільноти, є німецький порядок, або ж – ORDUNUNG.

Дослідженню впливу концептуальної картини світу на ментальність відповідних етноспільнот присвячено праці багатьох лінгвістів. Зокрема провідні науковці в цій галузі (Вежицька, 1999; Карасик, 2002; Медведева, 2011) усебічно аналізували і описували те, як певні концепти моделюють культурні сценарії і поведінкові моделі народів – їх носіїв. Визначення ролі концепту ORDUNUNG і його місця в ціннісній системі координат німців також було у фокусі уваги фахівців не лише з німецькомовного світу, а й за його межами (Gelfert, 2005; Kant, 1755; Dinzelsbacher, 1993; Іонова, 2011; Опарін, 2010; Приходько, 2007). В усіх вищенаведених дослідженнях лінгвокультурний концепт ORDUNUNG названо домінантою німецької концептуальної картини світу.

Мета статті – проаналізувати, як цей концепт вплинув на формування ментальної ідентичності німців, чи завжди був комплементарним для переважної більшості німців без виключень. І взагалі – дослідити, як працює механізм впливу домінуючих стереотипних лінгвокультурних концептів на формування і збереження ментальності цілих народів.

2. Розділ 1

Символічно, що сучасну німецьку лексему ORDUNUNG було утворено шляхом суфіксації саме від латинського субстантивованого іменника *Ordo*, запозиченого спочатку в давньоверхньонімецьку мову у формі *Ordinōn* або *ordinunga*, а пізніше асимільованого в середньовіжній німецькій мові у формі *Ordenen* або *ordenunge*.

Таким чином прадавні германські племена успадкували цю лексему від своїх споконвічних ворогів – Римської Імперії. Цікавим є те, що на час цього лінгвокультурного запозичення розрізнені германські (варварські) племена, які створювали чимало загроз римлянам, уособлювали певний хаос – особливо в плані військової організації. Тоді як Рим мав найдосконалішу тогочасну військову машину у вигляді чітко структурованої армії із залізною дисципліною. Про мілітаристську етимологію лексеми ORDUNUNG свідчать деякі значення латинського кореня *Ordo* (ряд, стрій, шеренга). Отже, германцям було чому повчитися у своїх супротивників. Прагнучі перемоги, вони зосередили свою увагу перш за все на тій характерній рисі менталітету римлян, яка могла б стати в нагоді у боротьбі проти них, тобто на концепції порядку. І щойно власний порядок військової організації германців покращився, вони почали дедалі частіше перемагати. Це красномовно доводить доленосна для германців битва в Тевтобургському лісі у вересні 9 року I ст. н.е., яка назавжди виокремила германський світ від зони контролю романської цивілізації. В особистості вождя германців Армінія, якого під іменем Герман через півтора тисячоріччя було проголошено символом німецького патріотизму, германці отримали персоніфікований ORDUNUNG. Адже перед тим, як знищити легіони Квінтіллія Вара, германець Арміній дослужився у римському війську до високого звання вершника, вивчив досконало військову тактику та порядок організації легіонів майбутнього супротивника та навіть отримав безцінне на той час римське громадянство. Таким чином модель римського військового ORDUNUNG, яку Арміній передав германцям, допомогла їм упорядкувати свою військову стратегію і, врешті решт, звільнитися від експансії з боку Римської Імперії та самостійно прокласти свій історичний шлях. Перемога германців над римлянами в Тевтобургському лісі стала відправною точкою в поділі європейського лінгвокультурного простору на романський та германський.

А далі, коли епоха перших перемог залишилася у минулому, відбулося компліментарне засвоєння концепту *ORDNUNG* не лише у мілітарній сфері, а й в усіх вимірах буття германського етносу. Так концепт *ORDNUNG* став стереотипним лінгвокультурним репрезентантом ментальної ідентичності всієї німецькомовної етнолінгвоспільноти. Германці, так само як і римляни, почали приділяти значну увагу статусу особистості в соціальній ієрархії, з повагою ставитися до її матеріального стану, стежити за збереженням порядку й дисципліни в рамках взаємодії власних суспільних груп. В подальші сторіччя *ORDNUNG* став характерною рисою бюргерського життєвого укладу, тому й часто сприймався буквально, що позначилося на німецькій архітектурі та живописі (Лисенко, 2016: 24–35).

Не залишилося поза впливом Німецького Порядку й музичне мистецтво. В XVII–XIX ст. особливим позитивним прикладом функціонування концепту *ORDNUNG* в світовій музиці став величезний внесок німецькомовних композиторів. Й. С. Бах довів до вершин досконалості поліфонію як форму викладення музичного тексту, а Й. Гайдн, В. А. Моцарт та Л. Бетховен остаточно сформували та вдосконалили класичну сонатну форму, яка може вважатися прикладом доведеного впорядкування структури музичної думки. Р. Вагнер удосконалив та структурував оперний жанр, ввівши систему лейтмотивів. Також саме Р. Вагнеру належить честь упорядкування всіх творчих здобутків театрального і музичного мистецтва через їхнє переосмислення у вигляді системи *Gesamtkunstwerk*, тобто – нового синтетичного музичного жанру, що сполучає усі різновиди мистецтва на одній сцені під час оперного дійства. Варто в контексті важливого структурного та розвиваючого внеску німецькомовних композиторів у загальносвітову музичну скарбницю згадати й такі постаті, як Й. Брамс, А. Брукнер та Г. Малер. Вони вдосконалили та розвинули жанр симфонії, піднісши його на якісно новий рівень. Таким чином представники німецько-австрійської композиторської школи зробили непересічний внесок в європейську музичну мову, і зрештою змусили весь музичний світ слідувати академічному канону німецького музичного *ORDNUNG*.

В німецькій філософії того часу також преважує позитивна тенденція до впорядкування та категоризації наукового інструментарію.

Лінгвокультурний концептуарій тієї чи іншої етнолінгвоспільноти не є чимось константним, його зміст може трансформуватися з плином часу і набувати різних семантичних відтінків, як змінюється й саме суспільство, його культура і мова. *ORDNUNG* – не виключення, тому зміст, ступінь важливості та впливовості цього лінгвокультурного концепту, набував деякої трансформації в різні історичні періоди. Не завжди домінування концепту *ORDNUNG* в ментальній ідентичності німців призводило до вищезгаданих позитивних зрушень та відкриттів. Наприклад, за часів Третього рейху цей концепт різко змістився в політико-ідеологічний вимір і перетворився на *Überwertigkeit* (надцінність). Запропонований Гітлером в 30–40 роках XX ст. *NeuORDNUNG* (Новий порядок), але з негативною конотацією, швидко став суспільною мотивацією до облаштування націонал-соціалістичного устрою Німеччини. Не всі німці одразу помітили цю ідеологічну підміну, тому що протягом багатовікової історії розвитку німецькомовної етноспільноти концепт *ORDNUNG* був головною позитивною точкою їхньої ментальної опори. І тому заклики Гітлера до *NEUORDNUNG* на початку були співзвучними головним постулатам ментальної ідентичності німців. Ця поверхнева ментальна спорідненість поступово перетворилася на рушійну силу розповсюдження нацистської ідеології та пропаганди ніцшеанської «*Übermensch – Konzeption*» («концепції надлюдини»). Напевне, саме схильність до «*Ordnung über alles*» (порядок понад усе), і, як наслідок, послух та дисципліна, зрештою і стали тим «родючим ґрунтом», на який впали гасла про *NEUORDNUNG*, що повинен був запанувати в усьому світі та гіпотетично принести процвітання людській цивілізації. Навіть якщо ціною його запровадження було винищення *Untermenschen* (недолюдей), тобто меншовартісних представників «нижчої раси», які не підходили під фашистські критерії «істинних арійців».

В ментальному просторі німецькомовної етнолінгвоспільноти концепт *ORDNUNG* знаходиться в нерозривній асоціативній низці з концептом *Sicherheit* (безпека), і тому відсутність *ORDNUNG* означає для німців втрату точки ментальної опори, що є суттєвим приводом для занепокоєння. «*UNORDNUNG* діє на німця як наркотик, який паралізує частину його здібностей і викликає коротке замикання у мозку» (Nuss, 1992:130) Таким чином, не викликає здивування той факт, що під кінець Другої світової

війни лідери нацистського режиму намагалися мобілізувати залишки своєї армії листівками з лозунгами на кшталт «Deutscher Sieg oder russisches Chaos!», тобто «Німецька перемога, або російський хаос» (Nünning, 1994:227). Таке протиставлення привносило контрастність в ідентифікацію двох контрсвітів «Ordnung – Chaos», і це викликало підсвідомий страх перед небезпекою, породженою хаосом, тобто не порядком (UNORDNUNG). Тому під впливом вищезгаданих заохочень знаходилося чимало фанатиків, які йшли на вбивство та смерть заради «подолання хаосу» та запровадження ідеалу NEUORDNUNG. Антитезою до цього гасла виступає іронічна назва статті дослідника турбулентності в економіці О.В. Доброчеева: «Російський хаос – той самий німецький порядок, але тільки для дуже великої країни» (Доброчеев, 2009).

Зважаючи на вищесказане, можна без сумніву вважати концепт SICHERHEIT нерозривно пов'язаним з концептом ORDNUNG. Отже, безпека є наслідком порядку і тому концепту ORDNUNG в контексті концепту Sicherheit делегується домінуюча роль в концептосфері німецької лінгвокультури, оскільки один є безальтернативною передумовою іншого. Німецький соціолог Х. Просс розглядає зміст концепту SICHERHEIT не тільки як гарантію відсутності небезпеки фізичної або соціальної, але і як стан психічної та духовної рівноваги, надійності, впевненості, відсутності внутрішньої розгубленості. В системі координат цього дослідника SICHERHEIT виступає своєрідним ідентифікатором міри добра і зла (Pross, 1982:103). Надзвичайна цінність та домінуюча роль цих двох стереотипних лінгвокультурних концептів, які стоять в нерозривній семантичній низці в ментальній ідентичності німців, знаходить свій відбиток у таких ціннісних орієнтирах, як прагматизм та реалізм. Водночас, за думкою Х. Просса, в стилістичному забарвленні деяких типових безеквівалентних лексем лунають і нотки песимістичності: Sicherheitsverlangen (потреба або жага безпеки) та die tiefe Sehnsucht nach Sicherheit (глибока туга по безпеці) (Pross, 1982:105).

ORDNUNG та SICHERHEIT для носіїв німецької ментальної ідентичності є також індикаторами ступеню доречності будь-чого, і тому все оцінюється за шкалою більшої або меншої упорядкованості та безпечності. А. Н. Приходько пише, що для переважної більшості німців концепт ORDNUNG є невід'ємною

складовою їхньої буденної мовної свідомості або навіть еталоном буття. Він також виступає певним мірилом рівня цивілізованості інших народів. (Приходько, 2007).

3. Розділ 2

Визначити ступінь важливості концепту ORDNUNG в німецькій лінгвокультурі допомагає аналіз його семантичного поля, в якому знаходиться велика кількість складнозставних лексем. Завдяки широкій дериваційній флексибельності ORDNUNG утворюються наступні прикметники: ordentlich (акуратний, упорядкований), Ordnungsmäßig, Ordnungsgemäß (правильний, належний), або їхні антоніми: Ordnungswidrig (той, що порушує порядок), unordentlich (неаккуратний, безладний), nicht Ordnungsgemäß (не правильний, не належний). Існує також велика кількість адвербіальних іменників з емпіричного виміру: Ordnungssinn, Ordnungsgeist (дух порядку), Ordnungsliebe (любов до порядку), Ordnungsgefühl (відчуття порядку), Ordnungsfimmel (нав'язлива ідея або «пунктик» щодо порядку), Ordnungsenergie (енергія упорядкування), Ordnungsgabe (талент до порядку). Більшість з вищезгаданих лексем – композитів з основами Ordnung- та orden- є безеквівалентними поняттями, і їх переклад на інші мови відбувається виключно методом описування (Лисенко, 2016: 24–35).

Лінгвоконцептуарний образ ментальної ідентичності німецької етнолінгвоспільноти споконвічно закарбовувався не тільки в лексичних одиницях, але і в фразеології усної народної творчості, а саме в говірках та прислів'ях. Наприклад – прислів'я про німецький ORDNUNG, з якими обов'язково ознайомлюються всі, хто вивчає німецьку мову:

- Ordnung muss sein (порядок повинен бути);
- Ordnung erhält die Welt (порядок зберігає мир);
- Ordnung hat Gott lieb (порядок Богу милий);
- Ordnung, Ordnung, liebe sie, sie erspart dir Zeit und Muh' (люби порядок, він зберігає твій час і сили);
- Ordnung ist das halbe Leben (порядок – це половина життя) (Лисенко, 2016: 24–35).

Водночас у функціонуванні цього лінгвокультурного концепту трапляються й контраверсійні варіації його оцінки. Наприклад, відоме прислів'я «Ordnung und Sauberkeit ist bei den deutschen wie eine Krankheit» (порядок і чистота – у німців – як хвороба). Своєрідним підтвердженням того, що ORDNUNG зали-

шається актуальним, а тому й проходить кризу певні трансформації змісту синхронно до змін у ментальній ідентичності своїх носіїв, є сучасні модуляції класичного виразу «*Ordnung ist das halbe Leben*» («порядок – це половина життя»). Німецька молодь з притаманною їй філософською самоіронією додає до нього наступні варіанти продовження: «*aber die andere Hälfte ist schöner*» (але друга половина – прекрасніша); «*aber wer will schon halb leben?*» (але хто захоче жити наполовину?); «*ich lebe in der anderen Hälfte*» (але я живу – на другій половині); «*und diese Hälfte habe ich hinter mir*» (і ця половина для мене вже позаду); «*und ich hasse halbe Sachen*» (але я ненавиджу половинчасті речі). Це доводить, що ніяка риса ментальної ідентичності не є абсолютною константою для всіх без виключення.

Проте, не зважаючи на такі винятки, більшість суворе дотримання низки регламентованих правил та основ порядку керувало і продовжує керувати життям переважної більшості сучасних німців. Отже, точки ментальної опори представників німецькомовної етнолінгвокультури у вигляді стереотипних лінгвокультурних концептів *ORDNUNG* та *Sicherheit* втілюються у тяжінні до всезагального впорядкування буття, а також у законослухняності та точності. А. Вежбицька пише, що «для німців необхідним є мати *ORDNUNG* (порядок) і жити в світі, де панує *ORDNUNG*. Насправді тільки *ORDNUNG* в змозі забезпечити їм внутрішній спокій» (Вежбицкая, 1999:606).

Німці здебільшого живуть в рамках планів, укладених та впорядкованих заздалегідь. Про це свідчить добре структурований розклад руху міського транспорту (запізнення або випередження встановленого в графіку прибуття рейсового автобуса майже виключено), чіткий графік роботи установ (за яким робочий день не перевищує відведені 8 годин, і затримки на робочому місці після його закінчення не схвалюються так само, як і запізнення), та навіть дозвілля (дорослі діти, які майже завжди живуть окремо, не можуть просто завітати до своїх батьків, коли їм цього захочеться, тобто без попередньої домовленості).

Автори колективної монографії «Ключові концепти німецької лінгвокультури» стверджують наступне: «В німецькій культурі високу значимість мають охорона тиші і спокою громадян, чітка деталізація відрізків часу, розмежування приватного і суспільного простору, детальне розподілення відповідальності у

випадку порушення заборон, виховування у дітей почуття відповідальності за свої дії, право приватних осіб на волевиявлення при посередництві суспільних законів, екологічна свідомість» (Медведева, 2011:137). Німці не люблять несподіванок і раптовостей, які вносять дисгармонію в чіткий розпорядок їхнього буденного життя та призводять до необхідності докладати додаткових зусиль на поновлення порушеного порядку.

Незважаючи на те, що у сучасних німців, все ж таки, дуже розвинене почуття індивідуалізму, в їхній ментальній ідентичності, ще з часів панування прадавніх германських племен та й дотепер спостерігається водночас і тяжіння до колективізму, як необхідної передумови утримання суспільного порядку, а саме – через утворення різноманітних угруповань та участь в їхній діяльності. Найпопулярнішою з них є *Gesellschaft* (товариство), *Gewerkschaft* (профспілка), *Bürgerinitiative* (громадянська ініціатива), *Verein* (товариство), *Bund*, *Bündnis*, *Verband* (союз) та ін. Переважна більшість німців є членами того чи іншого об'єднання. Також на державному рівні розгорнуто спеціальну кампанію, яка має на меті допомагати громадянам (та стимулювати їх) анонімно повідомляти про підозрілі дії та правопорушення, скоєнні сусідами або іншими сторонніми особами. Це ілюструє бажання німців буквально втілити в своє повсякденне життя концепт *ORDNUNG*. Таким чином, на сторожі порядку в Німеччині стоять не тільки самі люди, але й безліч державних та приватних установ, покликаних упорядковувати буття окремих громадян та громадських організацій.

Відомий німецький письменник ХХ-го ст. Х. Белль в своїй новелі «Моє сумне обличчя» сатирично зображує досить курйозний епізод. Поліція затримує на вулиці людину та засуджує її до десяти років ув'язнення за порушення порядку, яке полягало в сумному виразі її обличчя. З'ясовується, що це не відповідає новоспеченому закону, який проголошував, що всі обов'язково мають виглядати щасливими й веселими. В оповіданні розгортається наступний діалог (Böll, 2001:83)

- За що ж все таки? – ще раз запитав я.
- Є закон, згідно з яким всі зобов'язані бути щасливими.
- Я щасливий! – вигукнув я.
- А ваше сумне обличчя... – Він похитав головою.
- Але це новий закон, – сказав я.

– Йому вже тридцять шість годин, і ви добре знаєте, що кожен закон набирає чинності через двадцять чотири години. після його офіційного опублікування.

– Але я не знаю цього.

– Це не захищає від покарання.

Абсурдність та гротескність цієї історії доповнюється ще й тим фактом, що ту ж саму особу було раніше заарештовано та засуджено до п'яти років ув'язнення з іншої причини – на той час вийшов протилежний наказ, який забороняв всім прилюдно радіти, а вона порушила порядок, тому що виглядала щасливою. Зла іронія новели саме в тому, що людина ніяк не могла прилаштуватися до змін смислового наповнення змісту концепту ORDNUNG.

Не випадково вигадані історії, описані в літературі, часто є прототипами подій з життя реальних людей. На доказ цього наведемо приклад з біографії видатної особистості в галузі німецької музики, а саме Л. Бетховена. Цей курйозний випадок трапився з Л. Бетховеном у 1821 або 1822 році, коли він, на той час – вже автор 8-ми симфоній та безлічі відомих музичних творів найрізноманітніших жанрів, подорожував з Бадена до Вінер-Нойштадта і раптово заблукав. Через те, що чоловік був неохайно одягнений в старий сюртук і не мав на голові капелюха, а також здавався розгубленим, люди викликали поліцію. Л. Бетховена заарештували й звинуватили в бродяжництві. Ніхто не хотів йому вірити. Коли композитор почав стверджувати: «Я – Бетховен!», він отримав відповідь: «Як би не так! Ти волоцюга, так Бетховен не виглядає» (Thomas-San-Galli, 2014:351).

Іронічний зміст цих двох випадків, літературного та реального, слугує одночасно і попередженням про те, що безрозсудливе слідування букві закону, коли ORDNUNG, втілений у крайнощах законослухняності та дисциплінованості, підноситься до абсолюту і починає превалювати над здоровим глуздом, може призвести до такого прикрого фарсу, про який ми дізнаємося через сторіччя, а іноді й до життєвої драми. Б. Шоу писав про цю схильність німців йти до кінця в будь-яких своїх переконаннях: «німці мають велику гідність, але в них є небезпечна слабкість – одержимість будь-яку хорошу справу доводити до крайності, так що добро перетворюється на зло» (Павловская, 2015).

Таким чином прагнення до абсолютного втілення у життя стереотипного концепту ORDNUNG зазіхає на те, щоб повністю рег-

ламентувати життя німців, як на державному, так і на побутовому рівні. Держава для німця є його великим домом, так би мовити, макродомом, який треба оберігати від хаотичних дій окремих особистостей, та в якому має панувати безперечний ORDNUNG. Тому все ретельно упорядковується, як при виконанні службових обов'язків, перед очима зовнішніх спостерігачів, так і за стінами власної домівки. Добрим прикладом того, як німці стоять на варті порядку в своєму приватному просторі, є опис організації домашньої бібліотеки одного з героїв роману Е. Шміттер: «Він впорядкував літературу за мовами, а потім за епохами, він навіть має картотеку. Звичайно, сьогодні завдяки комп'ютеру це не є проблемою, але він почав це робити ще студентом, він показав мені старі карточки... це досить зворушливо» (Schmitter, 2002:69).

Така пристрасть до структуривання дрібниць, скрупульозне ставлення до дотримання порядку та прагнення упорядковувати все, що тільки трапляється на очі, має, як ми вже писали, і зворотній бік. Через подібну акуратність та педантичність у другорядних питаннях існує ризик упустити щось першочергово важливе. Коли увага людини прискіпливо чіпляється за форму, намагаючись її невпинно та безкінечно впорядковувати та удосконалювати, вона може так і не осягнути суть самої справи, просто не встигнути розібратися в головному.

В передвиборчих перегонках це може бути ефективно використано політиками, які, маніпулюючи обіцянками щодо впорядкування другорядних за важливістю питань, вправно відволікають увагу електорату від дійсно важливих проблем. Наочний приклад дає нам цитата з роману «Коло» німецького письменника Д. Шванітца: «Люди не хочуть складних проблем, які їх мучать. Ні, вони люблять прості речі, спрощені альтернативи. ... Правопис для народу від педантів до невротиків нав'язливих станів має велике значення» (Schwanitz, 2000:23).

Отже, концептуальна лінгвокультурна домінанта ORDNUNG на свій лад стереотипізує зміст ментальної ідентичності німців, і таким чином впливає на їх вибір та поведінку. Особливо якщо не вибудована ієрархія цінностей, і першочергово важливим для впорядкування здається абсолютно все, що оточує людину. Тому, стаючи головним життєвим імперативом як окремої особистості, так і цілої етнолінгво-спільноти, ORDNUNG може одночасно і допомагати, і заважати в облаштуванні як приватного, так і національного буття.

В. Г. Зусман узагальнює: «Ментальність німців, розглянута з точки зору концепту (константи) «німецький/німецьке», виглядає наступним чином: «німецьке» (Deutsch) є упорядковане, чітке, підлегле перекладу, пряме, ясне (deutlich). Історія німецької культури та німецької ментальності буде прагнути реалізувати і зворотній хід: «ясне, відкрите, упорядковане, пряме» – означає «німецьке» (Зусман, 2001:185). Тому не дарма назва нації Deutschland та назва мови Deutsch є настільки співзвучними до слова deutlich.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева под ред. Т. В. Булыгиной. Москва : Языки русской культуры, 1999. 780 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
3. Ключевые концепты немецкой лингвокультуры : монография / Т. С. Медведева и др. ; под ред. Т. И. Зелениной. Ижевск : Удмуртский университет, 2011. 160 с.
4. Лисенко Л. Концепт ORDNUNG як домінанта ідентичності німецькомовної етнолінгвоспільноти. *Київське музикознавство: зб. наук. праць.*, 2016. С. 24–35.
5. Gelfert H.-D. Was ist deutsch? Wie die Deutschen wurden, was sie sind. München : Verlag C. H. Beck, 2005. 211 S.
6. Kant I. Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels. Königsberg, Leipzig : Petersen, 1755. 268 S.
7. Dinzelsbacher P. Europäische Mentalitätsgeschichte: Hauptthemen in Einzeldarstellungen. Stuttgart : A. Kröner, 1993. 663 S.
8. Ионова А. М. Концепт «Ordnung» с позиции лингвокультурологического подхода к обучению иноязычному общению. *Вестник Университета (Государственный Университет Управления)*. 2011. № 13. С. 56–58.
9. Опарин М. В. Особенности формирования этноспецифического концепта Текст. *Вестник УдГУ. Серия 5: История и филология*. 2010. Вып. 2. С. 54–58.
10. Приходько А. Н. Концепт ORDNUNG как мерная единица немецкого этнического менталитета (лингвокультурный аспект). *Vita in lingua: к юбилею профессора С. Г. Воркачевы* / отв. ред. В. И. Карасик. Краснодар : Атриум, 2007. С. 158–171.
11. Nuss B. Das Faust Syndrom. Ein Versuch über die Mentalität der Deutschen. Bonn, Berlin : Bouvier Verlag, 1992. 213 S.
12. Nünning A. Der Deutsche an sich: einem Phantom auf der Spur. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. 255 S.
13. Доброчеев О. В. Русский хаос – тот же немецкий порядок, но только для очень большой страны. *Философия хозяйства*. 2009. № 6 (66). С. 52–63.
14. Pross H. Was ist heute deutsch? Wertorientierungen in der Bundesrepublik. Reinbek : Rowohlt Verlag, 1982. 158 S.
15. Böll H. Mein trauriges Gesicht. Erzählungen. Moskau : Raduga Verlag, 2001. 276 S.
16. Thomas-San-Galli W. A. Ludwig van Beethoven. Berlin : Europäischer Literaturverlag, 2014. 540 S.
17. Павловская А. Особенности национального характера, или зачем немцы моют улицы с мылом. *Вокруг Света*. 2003. № 10. URL: <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/587/> (дата обращения: 8.12.2015).
18. Schmitter E. Leichte Verfehlungen. Berlin : Berlin Verlag, 2002. 310 S.
19. Schwanitz D. Der Zirkel. München : Goldmann Verlag, 2000. 446 S.
20. Зусман В. Г. Немецкое. *Межкультурная коммуникация : Учебное пособие*. Нижний Новгород : Деком, 2001. С. 184–197.

REFERENCES:

1. Vezhbitskaya, A. (1999). *Semanticheskie universalii i opisaniye yazykov [Semantic universals and description of languages]*. Moscow: Languages of Russian Culture [in Russian].
2. Karasik, V. I. (2002). *Yazykovoy kruh: lichnost, kontsepty, diskurs [The linguistic circle: personality, concepts, discourse]*. Volgograd: Changes [in Russian].
3. Medvedeva, T. S. (2011). *Klyucheveye kontsepty nemetskoj lingvokultury [Key concepts of German linguoculture: monograph]*. Izhevsk: Udmurt University [in Russian].
4. Gelfert, H.-D. (2005). *What is German? How the Germans became what they are [Was ist deutsch? Wie die Deutschen wurden, was sie sind]*. Munich: Verlag C. H. Beck [in German].
5. Kant, I. (1755). *General Natural History and Theory of Heaven [Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels]*. Königsberg, Leipzig: Petersen [in German].
6. Dinzelsbacher, P. (1993). *European mentality history: main topics in individual representations [Europäische Mentalitätsgeschichte: Hauptthemen in Einzeldarstellungen]*. Stuttgart: A. Kröner [in German].
7. Ionova, A. M. (2011). *Kontsept "Ordnung" s positsiyi lingvokulturologicheskogo podhoda k obucheniyu inoyasychnomu obshcheniyu [The concept of "Ordnung" from the point of view of a linguacultural approach to teaching foreign language communication]*. University Gazette (State University of Management) [in Russian].
8. Oparin, M. V. (2010). *Osobennosti formirovaniya etnospetsificheskogo kontsepta [Features of the formation of ethno-specific concept]*. UdGU Newsletter. Series 5: History and Philology. Iss. 2. [in Russian].
9. Prikhodko, A. N. (2007). *Kontsept ORDNUNG kak mernaya edinitsa nemetskogo etnicheskogo mentaliteta (lingvokulturnyy aspekt) [The ORDNUNG concept as a unit of measure of German ethnic mentality (linguocultural aspect)]*. Krasnodar: Atrium [in Russian].
10. Nuss, B. (1992). *The Faust syndrome. An attempt on the mentality of the Germans. [Das Faust Syndrom. Ein Versuch über die Mentalität der Deutschen]*. Bonn, Berlin: Bouvier Verlag [in German].
11. Nünning, A. (1994). *The German in itself: a phantom on the track [Der Deutsche an sich: Einem Phantom auf der Spur]*. Munich: Deutscher Taschenbuch Verlag [in German].
12. Dobrocheev, O.V. (2009). *Russkiy kaos – tot she nemetskiy poryadok, no tolko dlya ochen bolshoy strany. [Russian chaos is the same German order, but only for a*

- very large country*]. *Philosophy of economy* No. 6 (66) [in Russian].
13. Pross, H. (1982). *What is German today? Value orientations in the Federal Republic [Was ist heute deutsch? Wertorientierungen in der Bundesrepublik]*. Reinbek: Rowohlt Verlag [in German].
 14. Böll, H. (2001). *My sad face. Stories [Mein trauriges Gesicht. Erzählungen]*. Moskau: Raduga Verlag [in German].
 15. Thomas-San-Galli, W. A. (2014). *Ludwig van Beethoven [Ludwig van Beethoven]*. Berlin: Europäischer Literaturverlag [in German].
 16. Pavlovskaya, A. (2003). *Osobennosty natsionalnogo charaktera, ili sachem nemtsy moyut ulitsy s mylom [Features of national character, or why Germans wash the streets with soap]*. *Around the World*. 2003. № 10. Retrieved from <http://www.vokrugsveta.ru/vs/article/587/> [in Russian].
 17. Schmitter, E. (2002). *Slight misconduct [Leichte Verfehlungen]*. Berlin: Berlin Verlag [in German].
 18. Schwanitz, D. (2000). *The circle [Der Zirkel]*. Munich: Goldmann Verlag [in German].
 19. Zusman, V. G. (2001). *Nemetskoe. Meshkulturnaya kommunikatsiya: Uchebnoe posobie [German. Intercultural communication. A textbook]*. Nizhny Novgorod: Dekom [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019*